

SỰ CHUYỂN GIAO LỊCH SỬ

trong cao trào Cách mạng Tháng Tám

ThS. ĐỖ XUÂN TRƯỜNG

Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam

Vị hoàng đế “bơ vơ trong kinh thành đã chết”

Sau vụ đảo chính ngày 9-3-1945, phát xít Nhật lật đổ sự thống trị của thực dân Pháp tại Đông Dương, làm chủ hoàn toàn Liên bang Đông Dương. Sáng hôm sau, phát-xít Nhật ra bố cáo tuyên bố đã đánh đổ người Pháp, thiết lập quân luật để giữ trật tự và giúp Việt Nam lấy lại chủ quyền độc lập để cùng Nhật Bản xây dựng khối Thịnh vượng chung Đại Đông Á. Khi ấy, vị trí chính trị của vua Bảo Đại đang lu mờ dần trong vòng kiểm soát của người Pháp, chỉ quan tâm với những trò tiêu khiển. Sau khi đi săn tại một trại săn bên ngoài Kinh thành Huế trở về Kinh, Đại sứ Nhật Bản ở Trung kỳ là Yo-ko-ya-ma đã gặp Bảo Đại và “đề nghị sẵn sàng công nhận nền độc lập” của Việt Nam. Sau Hội nghị Cơ mật giữa Bảo Đại và Nội các, một bản tuyên bố Việt Nam độc lập được soạn thảo, trong đó có 3 ý chính: một là tuyên bố Việt Nam độc lập, hai là xóa bỏ các hiệp ước đã ký với Pháp, ba là Chính phủ Việt Nam độc lập sẽ hợp tác thân thiện với Chính phủ Nhật Bản để cùng nhau xây dựng khối thịnh vượng chung Đại Đông Á, dự kiến công bố ngày 14-3-1945.

Tất cả biến cố lịch sử ấy đến với Bảo Đại thật bất ngờ. Những tin tức hiện thời mà ông nắm được hoàn toàn mù mịt về những mưu toan của người Nhật, về chính phủ bảo hộ đã sụp đổ hay “một nhóm kháng chiến” ở Bắc kỳ đang hoạt động dưới sự yểm trợ của phe Đồng

Minh... Một chính phủ mới gấp rút được thành lập theo gợi ý của Đại sứ Nhật Bản Yo-ko-ya-ma. Trần Trọng Kim sau khi được quân Nhật đưa từ Xin-ga-po về nước đã đệ trình lên Bảo Đại một danh sách Nội các gồm 12 người, trong đó ông đảm nhiệm chức vụ Thủ tướng. Lúc này, cao trào cách mạng do lực lượng Việt Minh lãnh đạo ngày một lớn mạnh trên toàn quốc. Hoàng đế Bảo Đại đã biết tin tức về “một nhóm kháng chiến” ở vùng thượng du Bắc kỳ đang tập hợp và tổ chức quần chúng chiến đấu với quân Nhật và liên lạc với phe Đồng Minh như Trung Quốc, Mỹ, Pháp. Đúng lúc ấy nổ ra sự kiện ném bom nguyên tử tại Hi-rô-si-ma và Na-ga-sa-ki đầu tháng 8-1945. Ngày 16-8-1945, Đại sứ Yo-ko-ya-ma thông báo cho Bảo Đại biết lệnh ngừng chiến của Nhật Hoàng và đề nghị lời nói về khối Đại Đông Á.

Khi tin hiệu về một cuộc cách mạng do lực lượng Việt Minh ngày một rõ, bên cạnh Bảo Đại chỉ còn một số cận thần thân tín, chính lúc này Bảo Đại tự thấy mình “bơ vơ trong kinh thành đã chết”⁽¹⁾.

Cao trào cách mạng do Việt Minh lãnh đạo

Trong không khí cách mạng sục sôi trên toàn quốc, tin tức về cuộc biểu tình giành chính quyền ở Hà Nội ngày 17-8-1945, lá cờ vàng quẻ ly bị thay thế bằng lá cờ đỏ sao vàng. Ngày 19-8-1945, lực lượng Việt Minh chính thức giành quyền kiểm soát Hà Nội. Tin tức dồn dập

đô về càng khiến Bảo Đại lo lắng, bởi ông biết quá ít thông tin về Việt Minh. Tại các đô thị, lực lượng quân Nhật không phản ứng trước các hành động cách mạng. Trong khi đó, tại Kinh thành Huế, hai chữ “độc lập” đã thu hút sự quan tâm của quần chúng qua những tuyên bố trước đó của Bảo Đại, dù họ chưa nắm rõ được cái “nền độc lập giả hiệu” ấy do phát-xít Nhật dựng lên. Chính phủ Trần Trọng Kim đang tan rã từng mảng. Nơi nơi nổi dậy thành lập chính quyền nhân dân. Ngay ở ven lộ xung quanh Kinh thành, các đội tự vệ dân quân tập luyện hàng ngày, cờ đỏ sao vàng tung bay phấp phới trên nhiều nóc nhà trong thành phố.

Sáng ngày 17-8-1945, một cuộc họp Nội các cấp tốc được triệu tập để bàn về tình thế hiện tại cũng như những vấn đề đối nội, đối ngoại của quốc gia. Các thành viên Nội các thống nhất cần phát đi thông điệp kêu gọi sự ủng hộ, giúp đỡ gửi tới các cường quốc trong phe Đồng Minh. Bộ trưởng Bộ Nội vụ Trần Đình Nam khi bàn về đối nội đã nói điều quan trọng nhất là “toàn dân thắt chặt đoàn kết chung quanh tổ chức cách mạng nhất, hăng hái nhất, tức là Việt Minh, làm cho nước ngoài không thể giờ thủ đoạn “chia để trị” ra nữa. Vậy tôi đề nghị chúng ta rút lui ngay, nhường hẳn quyền bính cho Việt Minh. Theo tôi nghĩ thì cả Hoàng đế cũng nên rút lui”⁽²⁾. Ý kiến của Trần Đình Nam khiến Trần Trọng Kim phản ứng gay gắt, kịch liệt phê phán và nghiêm khắc lên án việc Trần Đình Nam dám đòi nhà vua từ bỏ ngôi báu. Chính phủ chia rẽ sâu sắc, tranh luận gay gắt khiến Bảo Đại vô cùng lo lắng.

Dự cảm về ngày độc lập đã đến gần, ngày 18-8-1945, Chính phủ Trần Trọng Kim thành lập một Ủy ban Cứu quốc, ra lời kêu gọi các đảng phái chính trị đồng thanh hưởng ứng, cổ vũ nền thống nhất và độc lập quốc gia. Đồng thời, vua Bảo Đại gửi điện cho Tổng thống Truman (Mỹ), Quốc vương Gioóc-giơ VI (Anh), Thống chế Tưởng Giới Thạch (Trung Quốc) và

trưởng Đờ Gôn (Pháp). Trong thông điệp gửi Đờ Gôn, Bảo Đại nhấn mạnh phản đối việc nước Pháp trở lại đô hộ và khẳng định: “Mỗi một làng sẽ là một tổ kháng chiến, mỗi một cựu cộng sự viên sẽ là một kẻ thù”, phương tiện duy nhất để bảo tồn quyền lợi và văn hóa Pháp ở Đông Dương “chính là sự chấp nhận thành thực nền độc lập của Việt Nam và sự từ chối mọi tư tưởng tái đặt chủ quyền và nền cai trị Pháp bất cứ dưới hình thức nào”⁽³⁾. Tuy vậy, sự im lặng của các cường quốc phe Đồng Minh khiến Bảo Đại hụt hẫng, bởi theo những thỏa thuận kết thúc chiến tranh, phe Đồng Minh không công nhận bất cứ một chính thể nào do phát-xít Nhật lập ra, trong đó có Đế quốc Việt Nam do Bảo Đại đứng đầu. Trong đầu Bảo Đại luôn đặt ra các câu hỏi: “Mặt trận Việt Minh là gì mà có thể động viên được dân chúng? Lãnh tụ của họ là ai mà có thể liên lạc được với phe Đồng Minh trong khi những bức điện gửi đi của triều đình hoàn toàn rơi vào im lặng? Họ có vũ khí và phương tiện còn bản thân nhà vua có gì và ngay cả nhiều đại thần Nội các cũng đang hướng theo họ?...”. Bảo Đại tỏ ra sốt ruột và muốn biết lãnh tụ Việt Minh là ai. Trong ngày 19-8, nhà vua đã 4 lần gọi Phạm Khắc Hòe - Đồng lý Văn phòng của mình để dò hỏi. Sau khi điều tra, Phạm Khắc Hòe đã bẩm báo với Hoàng đế chân dung của nhà lãnh đạo nổi tiếng: Lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc.

Từ Hoàng đế Bảo Đại trở thành công dân Vĩnh Thụy

Trong lúc tâm tư của Bảo Đại ngày một nặng trĩu và lo ngại đến sự an nguy bản thân và chế độ, một viên chủ sự bưu điện ở Huế đã tới xin yết kiến và đệ trình lên Hoàng đế một bức điện văn từ Hà Nội: “Trước ý chí đồng nhất của toàn thể dân chúng Việt Nam, sẵn sàng hy sinh tất cả để cứu vãn nền độc lập quốc gia, chúng tôi thành kính xin đức Hoàng đế hãy làm một cử chỉ lịch sử để từ bỏ ngai vàng”. Bức điện này được ký phía dưới là Ủy ban Dân

tộc giải phóng. Bức điện này khiến Hoàng đế Bảo Đại đứng trước một ngã ba lịch sử: Ngã theo Việt Minh, từ bỏ ngai vàng, trở thành công dân một nước độc lập hay vì quyền lợi cá nhân, hoàng tộc mà quyết giữ địa vị Hoàng đế? Mọi quyết định của Bảo Đại đều có ảnh hưởng quyết định tới sự tồn vong của vương triều, sự an nguy của hoàng tộc và tính chất của cuộc cách mạng do Việt Minh lãnh đạo.

Ngày 22-8-1945, Bảo Đại tiếp một viên thiếu tá chỉ huy quân đội Nhật, ông ta cho biết vai trò của mình và trình bày những biện pháp để giữ gìn an ninh cho hoàng thành như đặt một số chướng ngại vật tại các địa điểm bố phòng quanh kinh thành. Trước khí thế cách mạng, chỉ huy quân Nhật còn đề nghị với nhà vua dùng vũ lực để lập lại trật tự trên đường phố. Bảo Đại đã từ chối và yêu cầu hủy bỏ các hệ thống phòng thủ này. Phía hoàng tộc cũng có ý kiến đề nghị Bảo Đại dựa vào quân Nhật và nhóm cấm binh trong Hoàng thành để cố thủ và một số biện pháp khác để giữ gìn quyền lực. Bảo Đại đã hiểu rõ tình thế của mình, nhà vua không muốn và cũng không có phương tiện để chống lại Cách mạng. Trước khi có quyết định cuối cùng, Bảo Đại muốn biết chắc chắn ai đứng đằng sau lực lượng Việt Minh. Sau khi nghe Phạm Khắc Hòe một lần nữa bẩm tấu và biết được quá trình hoạt động cách mạng cũng như uy tín của lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc, ông đã nói: “Nếu quả người cầm đầu Việt Minh là “Thánh Nguyễn Ái Quốc” thì tôi sẵn sàng thoái vị ngay”.

Ngày 23-8-1945, Việt Minh tỉnh Thừa Thiên chủ trương biến cuộc mít-tinh chào mừng việc Nhật trao trả Nam kỳ thành cuộc biểu tình tuần hành võ trang khởi nghĩa giành chính quyền tại thành phố Huế. Một tối hậu thư cách mạng dán kín được gửi cho Triều đình Huế, lời lẽ cương quyết yêu cầu Bảo Đại thoái vị ngay, hạn trả lời là 13 giờ 30 ngày 23-8. Một cuộc họp Nội các cấp tốc được tổ chức, Bảo Đại

đồng ý thoái vị với các điều kiện mà Việt Minh đưa ra. Chỉ hai hôm sau, ngày 25-8-1945 Phạm Khắc Hòe được lệnh niêm yết Chiếu thoái vị tại Phú Văn Lâu. Bức Chiếu cũng được sao gửi các Khâm sai Bắc kỳ, Nam kỳ và các tỉnh trưởng tại Trung kỳ.

Buổi lễ thoái vị được tổ chức ngày 30-8-1945. Trước hàng nghìn người tụ hội tại cửa Ngọ Môn, Hoàng đế Bảo Đại bần triều phục, đọc Chiếu thoái vị trước sự chứng kiến của đại diện Việt Minh, hoàng tộc và dân chúng, trong đó có đoạn: “Trẫm ưng làm dân một nước độc lập còn hơn làm vua một nước nô lệ, quyết không để cho ai lợi dụng danh nghĩa của Trẫm hay của hoàng gia để lung lạc quốc dân”⁽⁴⁾, và hô: Việt Nam độc lập muôn năm! Dân chủ cộng hòa muôn năm!

Sau buổi lễ, Bảo Đại lặng lẽ trở về hoàng cung, viết một thông điệp gửi hoàng tộc, trong đó có đoạn: “Trẫm đã tuyên bố thoái vị và trao lại quyền hành cho một chính phủ có khả năng hướng tất cả mọi tiềm năng quốc gia vào sự củng cố nền độc lập này, hầu đem lại hạnh phúc cho đồng bào”⁽⁵⁾.

Đây là một quyết định hợp thời và đúng đắn, rời bỏ ngai vàng để trở thành công dân một nước độc lập. Hoàng đế Bảo Đại đã trở thành công dân Vĩnh Thụy, được Chủ tịch Hồ Chí Minh mời ra Hà Nội. Sự lịch lãm, sức cuốn hút của Chủ tịch Hồ Chí Minh đã khiến Bảo Đại chấp nhận trở thành Cố vấn tối cao của Chính phủ nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa □

(1) Chữ dùng trong hồi ký của Bảo Đại. (2) Phạm Khắc Hòe, Từ triều đình Huế đến chiến khu Việt Bắc, Nxb. Hà Nội, 1984, tr.56. (3) Bảo Đại, Con rồng Việt Nam, Nguyễn Phước Tộc xuất bản, 1990, tr. 178. (4) D. Grandclément, Bảo Đại hay những ngày cuối cùng của vương quốc An Nam, Nxb Phụ nữ, 2010, tr.214. (5) Bảo Đại, Con rồng Việt Nam, Nguyễn Phước Tộc xuất bản, 1990, tr.189.